

**POROČILA IN OCENE
RELAZIONI E RECENSIONI
REPORTS AND REVIEWS**

Verena Vidrih Perko, Matej Župancič

VINO IN VINSKA TRTA V ARHEOLOGIJII.
Znanstveni sestanek. Koper, 20.-21. maj 1999.

Misel o tovrstnem srečanju se je porodila ob preglednem članku mag. Radovana Cunje o zgodovini vinske trte in vina. Srečanje smo si zamislili kot delavnico, kjer bodo povabljeni spregovorili o svojih najnovejših arheoloških odkritjih s področja pridelovanja vina, trgovanja z njim in njegovega prevažanja. V prvi vrsti so nas zanimali najnovejši rezultati raziskav gospodarstva antičnih istrskih vil, njih gospodarskega zaledja, trgovanja z vinom in mediteranskem in notranjem slovenskem prostoru. Želeli smo spregovoriti širše o vinarstvu tudi z vidika epigrafike, geoloških raziskav in keramologije ohranjenega vinskega posodja, o sledih lesenih sodov in njih proizvodnji ter najti skupne točke z etnološkimi raziskavami, da bi lahko razmišljali o antičnem vinarstvu tudi z vidika agrarne proizvodnje.

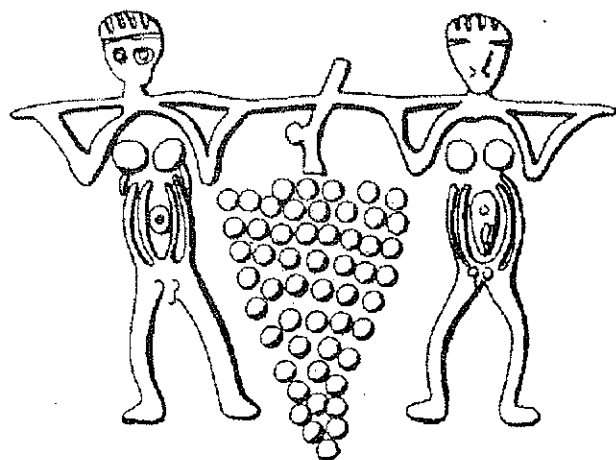
S finančnimi možnostmi organizatorjev, Zgodovinskega društva za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalnega središča Republike Slovenije Koper, Pokrajinskega muzeja iz Kopra, Gorenjskega muzeja iz Kranja in Slovenskega arheološkega društva, se je seveda menjal tudi značaj načrtovanega srečanja. Sprejeli smo prijazno ponudbo za gostovanje v prostorih Vinakoper, se odrekli majhni razstavi vinskih amfor in nenadejano razširili srečanje z Istrskimi muzikanti v *Vinoteki Brenta* ter s sočno razstavo *VENI VIDE DOMI EXPERIRE*, ki so jo pripravili zadrski kolegi. Možno je bilo tudi natisniti in prevesti povzetke predavanj že pred sestankom v priložnostni številki Glasnika ZRS.

Srečanje se je začelo s predavanjem Roberta Matijašiča, profesorja s puljske Pedagoške fakultete, ki je predstavil romanizacijo Istre, značilnosti rimskih vil in njihovo gospodarsko osnovo. Posebej nas je zanimal čas, v katerem se vile na obali strnejo v venec obdelane in na jugozahodu, okoli antične Pole in Parenčija, tudi natančno centurirane zemlje. Njihova osnovna ekonomija predstavlja intenzivno obdelovanje zemlje, gojenje oljke, vinske trte, žita in zelenjave. Vile rustike so samostojne gospodarske enote z vodnim zbiralnikom, rezidenčnim in pripadajočimi gospodarskimi poslopji in vitalno povezane s prometnimi žilami z okoliškimi mestnimi središči. Istrske vile so neredko izjemno luksuzno opremljene in so povsem enakovredne cesarskim posestim ob Neapeljskem zalivu. Iz epigrafskih zapisov poznamo veliko imen najuglednejših aristokratskih družin, prijateljev in sorodnikov cesarskega dvora, ki so posedovale najlepše istrske predele. Med najbolj znane

posestnike v Istri sodita poleg nekaterih cesarskih sorodnikov in prijateljev tudi Lajkanij Bas in Kalvija Krispinila, znana predvsem po napisih na amforah iz njihovih delavnic v Fažani in Loronu. Obe posesti sta konec prvega stoletja po Kr. prešli v cesarsko last in sta vse do hadrijanskega obdobja krili potrebe po olju v provincah Noriku in Panoniji ter drugod. Kasneje pridelave olja, za katero še obstajajo pisni viri celo v pozni antiki, ne moremo več zasledovati s keramičnim posodjem. Istrske vile, za katere vemo, da so začele rasti pretežno v Avgustovem obdobju, v času najbolj intenzivne romanizacije Istre in ustanovitve glavnih kolonij, se razcvetajo skozi celo prvo stoletje in lahko sledimo življenje v njih vse do četrtega stoletja, ko zaradi ekonomske krize in reorganizacije veleposesti ter novih zakupniških odnosov usahne sled življenja v večini antičnih vil v Istri. Prebivalstvo se umakne v novonastajajoča obalna mesta.

Antične vile so vezane na morske prometne poti in na tri glavna antična pristanišča: Raveno, Salono in Akvilejo, ki je glavni jadranski trgovski center. Kopenske povezave so ekonomsko manj ugodne, zato se neredko vile povezane tudi s kanali ali tudi majhnimi, danes komajda še omembe vrednimi rekami. Istrsko olje so antični pisci pogosto omenjali v svojih spisih in je po kvaliteti in kvantiteti slovelo skupaj z južnoitalijskim kot eno najboljših, takoj za španskim. Istrsko vino pa se v virih redko omenja. Dobro poznano pa je Plinijevo poročilo, da je cesarica Livija čakala visoko starost predvsem po zaslugi dobrega črnega vina iz okolice Trsta imenovanega *pucinum*.

Pridelava vina v antiki je dokazana z arheološkimi najdbami mlinov in stiskalnic, ostankov vinskega posodja in orodja za gojenje vinske trte. Očitno je istrska proizvodnja pokrivala predvsem lokalne potrebe, najboljša vina pa še vedno uvažali z južne Italije in Egeja, kar gre nedvomno na račun izredno dobro organizirane pomorske trgovine pa tudi maloazijskih in egejskih

Motiv s starokrščanske oljenke po Svetem pismu.

čezmorskih posesti številnih aristokratskih družin iz Akvileje, Emone in Pole.

Darko Darovec je na podlagi davkov prikazal vlogo vinske trgovine v srednjem in novem veku, ko je bilo istrsko vino zaradi slabe kvalitete pogosto omejeno izvažano v Furlanijo, Benetke in na Kranjsko. Posebej zanimiva je bila večkrat omenjena mera amfora, ki je v novem veku pomenila od 600 do 1200 l vina. Mera amfora je tradicionalna in gotovo korenini v antičnem obdobju, ko je služila kot transportna posoda in obenem tudi mera. Znani pa so številni potopi antičnih ladij z vinskimi doliji, ki držijo tudi do 1500 litrov.

Posebej so nas zanimala seveda raziskave antičnih vil na obalah istrske Slovenije. Med prvimi povojni izkopanimi je bila vila rustika v Grubeljcah v dolini Drnice. Gradivo, ki ga je že pred časom objavila Elica Boltin Tome (1968, 129-138), se nam je zdelo vredno ponovnega ogleda in pretresa. Predstavitev vile in revizijo gradiva sta pripravili sodelavki Pomorskega muzeja v Piranu, izkopavalka Elica Boltin ter sedanja kustodinja Snježana Karinja. Gradivo skupaj z odlomkom amfore z žigom cesarja Nerve kaže na datacijo vile v drugo polovico prvega stoletja po Kr. Že od začetka raziskovanja vile pa je ostajala prikrita njena gospodarska osnova. Zaradi najdb številnih odlomkov opek je bila večkrat omenjena domneva, da je bila vila povezana s pretovorom opeke, vendar doslej pravih dokazov nismo poznali.

Marko Stokin je predstavil kompleks antične vile v Simonovem zalivu. Poročal je o najdbah odličnih mozaikov in stenskih slikarijah ter primerjal razkošje z raziskanimi rezidenčnimi vilami v Barkovljah in pri Sv. Soboti (pri Svetem Sabi) v Trstu, s kompleksom vil v bližini Poreča in Pulja ter z vilo *U verigama* na Brionih. Predavateljeva datacija o zatonu dejavnosti vile v pozni antiki se je skladała z ugotovitvami R. Matijašiča o premiku dejavnosti v mesta okoli četrtega stoletja. Zanimiva je bila razprava o najdbi polžev mureks ter o antičnih barvarnah blaga, o katerih obstoju je bila v starejših virih večkrat izrečena domneva, vendar so bile trditve le malokrat arheološko potrjene. Hišice morskih polžev so namreč dajale tudi odličen apnenec, zelo potreben pri štukaturnem in mozaičnem krašenju razkošnih vil ali pa le polnilo za omete in niso vedno le pokazatelj barvarn. Domneva diskutantov, da je bila gospodarska podlaga vile v Simonovem zalivu lomljenje kamna v zalivu, je dopolnila predavateljevo misel o še nejasni gospodarski osnovi vile. Pri primerjanju slovenskega dela antične Istre z ostalo Istro je pomembna predvsem razlika v stopnji romanizacije in postopnem premiku meja Italije, saj je znana zgodnja priključitev tržaškemu agru in šele avgustejska prestavitve meje Italije na Rašo in zato razumljivo kasnejša romanizacija južnejših predelov.

Mnogokrat dosedaj je bila zanemarjena arheološka dokumentacija lesenega pivskega posodja, kar je seveda

zaradi težav raziskovanja in predvsem izredno otežčenega ohranjanja odkritih ostankov razumljivo, ne pa tudi opravičljivo. O sodih, vinu, kadeh, mehovih in pivu je spregovorila Iva Mikl Curk. Izhajala je iz analiz keramičnih grobnih pridatkov in interpretirala nekaj izjemno pomembnih razlik v običajih pokopavanja med posameznimi slovenskimi regijami. Dolenjska pozna v grobovih pivske garniture, ene za obredno izlivanje libacije, druge za pitje ob pokopu. Štajerska za razliko pozna le eno pivsko garnituro z lagoeno. Curkova je tudi spregovorila o arheoloških najdbah kadi in pipic za majhne sode ter o nekaterih arhitektonskih ostankih na Ptujju, ki so bili interpretirani kot deli vinarske kleti in gostišča. Iz železnodobnih likovnih upodobitev na situalah in po prisotnosti pivskega posodja v tedanjih grobovih vemo, da so v naših krajih poznali vino že zdavnaj pred prihodom Rimljanov.

Milan Sagadin je spregovoril o tem, da je v nedavno odkriti zakladni najdbi tesarskega orodja na Grdavovem hribu pri Radomljah prepoznal svedre, tesačo, teslo, šestilo in nož. Med najdbami je bilo najbolj zanimivo polmesečasto, nazobčano rezilo, ki ga je po etnoloških primerjavah prepoznal kot sodarsko orodje, s katerim se zarezujejo v doge soda utori za vstavljanje dna - "utorovnik". Orodje verjetno ni bilo del inventarja kmetije, temveč je zagotovo prepoznano kot specializirana tesarska oprema za izdelovanje čisto določenih lesenih izdelkov - sodov. Najdba je datirana v drugo polovico 3. in v 4. stoletje in je pomemben prispevek k poznavanju poznoantične ekonomije podeželja.

Tako rekoč enciklopedičen pregled razvoja gojenja vinske trte od začetkov na južnem Kavkazu, njenega razširjenja v Sredozemlju in končno - s posebno pozornostjo - njenega pojava v Istri, pa tudi pregled pivskih navad in pomena uživanja vina je podal mag. Radovan Cunja iz Kopra. S predavanjem je poslušalcem osvežil spomin na svoj že v začetku omenjeni prispevek in ga tudi delno nadgradil.

K najnovejšim raziskavam sodijo tudi kemične in geofizikalne analize gline, s katerimi skušamo pojasniti izvor keramičnega gradiva. Podobne analize so v svetu močno razširjene, pri nas jih je odlično vključila v raziskavo serminskih najdb J. Horvat, skupaj z Nino Zupancič, in potrdila domnevo, da zgodnjeantično vinsko posodje, imenovano tudi pozne grško-italske amfore, izvira iz istih delavnic kot kasnejše amfore (tipa Lamboglia 2, Dressel 6A), in je bilo proizvajano tudi na področju severno vzhodne jadranske obale. Ena od delavnic je bila odkrita v Lokavcu pri Devinu.

Milan Lovenjak je skušal na nekaj primerih predstaviti pomen napisov in žigov na transportnem posodju (amforah) ter pojasniti nekatere pogosto ponavljajoče se kratice. V slovenskem prostoru so najpogostejše amfore za olje Dressel 6B z žigi Lajkanija Basa in Kalvije Krispinile, katerih delavnice so bile odkrite v Fažani in v Loronu. Avtor je skušal predstaviti tudi klasični primer

napisov *tituli picti* na španskih amforah Dressel 20, ki se pojavijo v našem prostoru po presahnitvi istrske proizvodnje olja v Hadrijanovem času. Nadalje je spregovoril o nekaterih *post cocturam* vrezanih napisih.

Za razumevanje rimske trgovine in ekonomije je temeljnega pomena poznavanje pomorskega transporta. Rimska država je bila izrazito sredozemsko centrirana, zato so morske poti hitro in učinkovito povezovala posamezna trgovska središča. Ključnega pomena so bile predvsem vodne poti, tudi rečne in mnogi povezovalni kanali. Pomorski transport je bil zaradi močnih, tudi do tisoč bruto registrskih ton težkih ladij, temelj trgovske izmenjave in vezan na številna velika pristaniška mesta, med katerimi so bila v Jadranu najpomembnejša Akvileja, Ravena in Salona. Trgovske poti so potekale ob obalah, trgovali pa so predvsem z žitom, gradbenim lesom, industrijskimi surovinami in rudami, oljem, vino, dišavami in mnogimi drugimi industrijski izdelki, med katerimi je za arheološko dokumentacijo daleč najpomembnejša keramika. Zdenko Brusić je v svojem prispevku o importiranem pivskem posodju v Dalmaciji prikazal tesne povezave z Egejem in nekatere doslej še neobjavljene dalmatinske delavnice finega namiznega posodja. Ob svojem odličnem poznavanju dalmatinskih antičnih potopov je predstavil nekaj znanih odkritij, npr. z otoka Zlarina pri Šibeniku iz 1. st. pred Kr., ko se je potopila ladja velikosti 30 x 9 m, naložena z južnoitaljskimi vinskimi amforami in drugim posodjem. Prav takšno posodje pa je odkrito tudi na naseljih Liburnov.

Gotovo je bilo predavanje Iva Fadića iz Zadra, ki je predstavil antično stekleno posodje v okviru naše teme, drzna novost. Običajno ob temah, kot sta transport in keramično posodje, ne govorimo o steklenih izdelkih, saj je steklo dolga stoletja veljalo za luksusen izdelek, ki so ga antični avtorji primerjali z zlatim in srebrnim posodjem. Vendar po uvedbi pihalnih pip v steklarsvo, kar se je zgodilo skoraj stoletje po njihovem izumu v sredini 1. stol. pred Kr., se je steklo pocenilo kot splošno razširjen izdelek, priljubljen tudi zaradi neomejene možnosti recikliranja steklovine in mnogokrat uporabljen kot cenjeno transportno posodje. Redke ohranjene kvadratne steklenice iz Karanisa v Egiptu in drugod kažejo debel sloj slamnatega ovoja, ki je omogočal temu posodju odlično uporabo v transportu. I. Fadić je v svojem razmišljanju podal nekatere nove poglede v organizacijo rimske trgovine in transporta vina in olja: ne poznamo namreč transportnega posodja za istrsko olje po sredini 2. stoletja po Kr., čeprav zgodovinski viri govorijo o bogati proizvodnji olja v Istri še v pozni antiki. V diskusiji se je pokazalo kot izredno pomembno predvsem natančno ločevanje luksuznih steklarskih izdelkov od industrijsko proizvajanega transportnega in vsakdanjega, široko uporabljane posodja.

Izredno popestritev je prineslo predavanje Andreja Malniča o etnologiji primorskega vinarstva, saj nam je že v kratki predstavitvi pokazal na izredno pomembne

razlike med sodobnim oz. nedavnim vinarstvom, ki ju ločijo od antičnega sveta velikanske razlike in povezujejo le redki prežitki v preprostem orodju in izrazih. Večina arheologov raziskovalcev je osupnil velikanski tehnološki preskok in postalo je jasno, da nepreverjeno analogiziranje antičnega vinarstva s sedanjim zavajaja v poenostavljanje. Prav s tega vidika je bil ta etnološki prispevek izjemno dragocen za veliko večino prisotnih arheologov, zgodovinarjev in drugih strokovnjakov. Presenetljivi so bili tudi podatki o težavah transporta vina v preteklem stoletju!

Srečanje smo zaključili s kratkim pregledom rezultatov, ki so jih dosedaj dale raziskave amfor na slovenskem prostoru. V. Perko se je v raziskavah zgodnjega transportnega posodja oprla na najnovejše raziskave Jane Horvat in analize keramičnega gradiva vzdolž istrske obale in zgodnjih trgovskih postojank na Serminu, Razdrtem in na Vrhniku. Posodje iz prvih stoletij pred Kr. je skoraj izključno vinsko in kaže na pomembno vlogo, ki ga je vino igralo v keltskem svetu, o čemer govorijo tudi antični viri, ki omenjajo zamenjavo ene amfore vina celo za dvajset sužnje. Podatek odlično osvetljuje vlogo trgovine z vinom v zgodnje antičnem obdobju in najdbe tisočev amfor v južni Franciji, prav tako pa tudi številne ostanke na naših najdiščih. V zgodnjecesarških plasteh Emone, Celeie in Poetovione se rezultati analiz amforičnega gradiva bistveno ne razlikujejo od analiz v drugih znanih antičnih središčih. Do razlik prihaja predvsem glede na oddaljenost oziroma bližino posameznih proizvodnih centrov. Največji delež pripada posodju za olje in vino, pri katerem izstopajo istrske amfore Dressel 6B, za Emono pa so posebej izrazite trgovske zveze z egejskimi proizvodnimi centri. Srednjeantično obdobje zaznamujeta ekonomska kriza kot posledica markomanskih vojn in kužnih bolezni ter reorganizacija trgovskih poti. Noriška in panonska mesta se preusmerijo na cenejše vodne povezave z Galijo. Poleg likovnih upodobitev kažejo tudi redka arheološka pričevanja (sodi, pipe) na prevoz v mnogo bolj ekonomičnem lesenem posodju, ki se odlično prilagaja novi vrsti transportne rečne ladje z ravnim dnom.

Emona in okoliška zahodnoslovenska najdišča tega časa kažejo nekaj italjskega, jadranskega vinskega posodja in redke egejske izdelke.

Izrazit preobrat, ki je zaznaven med gradivom iz 4. in zgodnjega 5. stol. tako v mestnih jedrih, predvsem pa na vojaških postojankah, povezanih s sistemom rimskih zapor, kaže na gospodarsko reorganizacijo, tesno povezano predvsem z državnim sistemom pravažanja vojaške prehrane, predvsem žita iz afriških provinc. Skupaj z žitom pa so zaradi (iz države) subvencioniranega prevoza prihajali na številna tržišča tudi drugi afriški izdelki, kot olje, nedvomno tudi vino in garum ter mnogo finega keramičnega posodja.

Ob koncu 5., v 6. in ob začetku 7. stol. pa kaže

transportno posodje ostro ločnico med obalnimi, na novo nastajajočimi mesti in številnimi višinskimi utrd-bami v notranjosti Slovenije v okolici opuščenih antičnih mest. Analiza amfor kaže na ekonomsko trdna obalna mesta, kamor so se nedvomno zateleke premožnejše družine iz propadajočih mest v notranjosti. Analiza transportnega in finega posodja kaže močne trgovske povezave z vzhodnosredozemskimi centri, kot sta Sirija in Gaza, in mnogimi neznanimi egejskimi ali celo črnomorskimi agrarnimi območji. Prevladuje še vedno severnoafriška trgovina, saj velikih transportnih posod, ki jih najdemo med gradivom iz Pirana, Izole in Kopra, ne zasledimo nikjer v notranjosti. Trgovina je trajala vse do prodora Arabcev, ki so pretrgali antično sredozemsko trgovsko mrežo. V notranjosti so najdbe transportnega posodja redke. Največkrat so vezane s krščanskimi cerkvenimi centri in običajno je to posodje zelo majhnih dimenzij. Verjetno je vezano na za krščansko evharistično obredje potrebno vino in olje, ki je prihajalo bodisi iz afriških ali vzhodnosredozemskih agrarnih centrov. Majhno število odlomkov prav tako zelo majhnega posodja gotovo kaže na nizko ekonomsko zmogljivost prebivalstva, ki je predstavljalo preostanek nekdanjih antičnih središč.

Le dve mesti v notranjosti kažeta drugačen značaj, ki je razviden tudi v analizi keramičnega transportnega posodja - to sta Karnium in antično mestece na prostoru današnjega Črnomlja. Ti dve mesti se ohranjata še tudi v pozni antiki; prisotnost številnih sredozemskih importov in drugega arheološkega gradiva pa kaže na njun izjemen vojaški položaj.

Dan smo zaključili, kot je že omenjeno, z Istrskimi mužikanti in manjšo, toda odmevno razstavo didaktičnih ilustracij, ki sta jo zadrška kolega z velikimi težavami spravila čez državno mejo in z duhovitim naslovom *Pridi, poglej in doma preizkusi* predstavila koprski publikli. Razprave so se ob njenem ogledovanju nadaljevale v pozen večer.

V petek nas so nas sprejeli kolegi iz Pomorskega muzeja v Piranu. Najprej nas je prijazno nagovoril ravnatelj F. Bonin, sledil pa je zelo zanimiv ogled manjše zbirke keramičnega gradiva iz vile v Grubeljcah in poznoantičnega gradiva iz cerkve sv. Jurija v Piranu. Šele pri ponovnem pregledu keramičnega gradiva iz vile v Grubeljcah je bilo prepoznanih nekaj odlomkov sprjetega keramičnega gradiva, prežganih škart izdelkov, ki so možni le v neposredni bližini lončarskih peči.

A še eno presenečenje je prišlo kmalu po zaključku sestanka, ko je bila predstavljena monografija o Dragoni (hudourniku, ne gospodarstveniku in politiku). V njej se Bert Pribac spominja mladih let, ko je sondiral z V. Šribarjem. Le-ta naj bi ob reki odkril pravo pravcato rimsko peč (Pribac, 1999, 16, op. 8). Z današnjo stopnjo poznavanja, in z veliko zamudo po V. Šribarju, je bila ob reviziji keramičnega gradiva prepoznana ekonomska osnova vile v Grubeljcah. Tokrat pač lahko sprego-

vorimo o lokalni peki, morda tegul z žigi P. ITVRI. SAB ali C. LAB. SEV. S skupnimi močmi in izdatno pomočjo R. Matijašiča smo prebrali pečat cesarja Nerve na ustju amfore Dressel 6B; nadalje smo prediskutirali poznoantično gradivo s poznavalcem Archerjem Martinom iz Rima. Šele to jutro je dobilo srečanje zamišljeno obliko dejavnice, ko smo ob gradivu strmili svoja spoznanja in jih med seboj primerjali ter kritično pretresli. Diskusija se je zaključila s sklepom, da raziskave nadaljujemo z geofizikalnimi analizami keramičnega gradiva iz lončarskih peči na Grubeljcah, v sodelovanju z univerzo v Ljubljani pa bomo skušali opraviti površinski sistematični pregled najdišča in določiti njegov fizični obseg, opraviti analizo zbranega gradiva ter opraviti analize, ki naj bi pokazale lego antičnih opekarških peči. Srečanje smo zaključili z ogledom katedrale sv. Jurija, s sprehodom po piranskih ulicah ter z ogledom najdišča Simonov zaliv.

Izsledki so navdušili in presenetili prisotne, kajti le malokdo si je predstavljal, da bomo že na prvem srečanju prišli do tako spoznanj.

Želje: Srečanje naj postane dvoletno, naj združuje slovenske in hrvaške kolege, cilj naj bo v živahni, odprti diskusiji in medsebojnem bogatenju z znanji mejnih strok, predvsem pa v seznanjanju z novimi tehnologijami in pomožnimi arheološkimi vedami.

Temeljni cilj pa je ohranjanje živega stika med raziskovalci istrskega prostora in zaledja. Razmišljati moramo tudi o povezavi s sosednjimi italijanskimi raziskovalci in najti skupne točke z raziskavami v notranji Sloveniji. Eden od dezideratov je pritegniti zanimanje pri večjem številu sicer dovolj nezainteresiranih slovenskih kolegov.

Snjezana Karinja

CORSO DI ARCHEOLOGIA E STORIA NAVALE.
Poletna šola "Arheologija in pomorska zgodovina".
Cattolica (Rn, Italija), 23.-28. 8. 1999.

V času med 23. in 28. avgustom 1999 sem se kot kustosinja za arheologijo iz Pomorskega muzeja "Sergej Mašera" Piran udeležila 5. poletne šole v Cattolici (Rn, Italija) z naslovom: *Il legno, il mare, la memoria. Navi e marinaria tra la fine del medioevo e il XIX secolo* (Les, morje, spomin. Ladje in pomorstvo med koncem srednjega veka in 19. stoletja).

Tečaj je organiziral Centro Culturale Polivalente iz Cattolice v sodelovanju z Istituto Italiano di Archeologia e Etnologia Navale di Venezia (ISTIAEN). Generalni sponzor tečaja je bilo podjetje Romagna Acque. Tečaj je obsegal dva dela: teoretičnega in praktičnega. Teoretični del je potekal dopoldne. V predavanjih so bile zajete različne teme, ki so se nanašale na arheološke najdbe poznosrednjeveških plovil, zgodovino in gradnjo